

Erkölc és jog II. konferencia Sulyok Tamás előadása

Főtisztelendő bíboros úr, alkotmánybíró asszony, elnök úr, professzor urak, tisztelt jelenlévők!

Köszöntöm az online térben bennünket szemlélőket is!

Azzal tudom kezdeni, hogy az Alkotmánybíróságnak működése során, látszólag kevés dolga van a bűn, az elégtétel és a bűnhődés fogalmaival. Mégis azt a megtisztelő felkérést kaptam, hogy ezeknek az alapvetően teológiai terminusoknak a jogalkotással, az alkotmánybíráskodással való kölcsönhatásáról tartsak előadást.

Gondolataimat így egy konkrét ügy, az ötágú vörös csillag használatát tiltó törvény alkotmánybíróági vizsgálatával kapcsolatban osztom meg önökkel, ahogy erre a bevezetőben Darák elnök úr is utalt. A Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény - ez az a régi Büntető törvénykönyv - büntetni rendelte az egyes önkényuralmi jelképek használatát. A szabály a horogkereszttel, az SS-jelvénnyel, a nyilaskereszttel, a sarló-kalapáccsal és az ötágú vörös csillaggal kapcsolatos elkövetési magatartásokat, úgy mint a terjesztés, nagy nyilvánosság előtti használat vagy közszemlére tétel, foglalt magába. A büntethetőség alól csak az ismeretterjesztő oktatási-tudományos, vagy művészeti célú használat, illetve a történelem a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás, valamint az államok hatályban lévő hivatalos jelképei képeztek kivételt. A jogalkotó ezt a szabályt három érveléssel indokolta meg. az érintett jelképeket kormányzati rendszerek a hatalmat erőszakos úton szereztek meg, semmibe vették az emberi jogokat, és a magyar állampolgárok tömeges kiirtásához vezettek. Másrészt a diktatórikus rendszerek jelképeinek használata fájó sebeket szaggat fel, és a különböző szélsőséges - fasiszta vagy bolsevista - szimbólumok továbbélése sérti a társadalom jelentős részét. Harmadrészt a felsorolt cselekmények rontják Magyarország nemzetközi hírnevét is. Mint láttuk, a jogalkotó lényegében múltbéli bűnök alapján rendelte el az önkényuralmi jelképek használatának tilalmát.

Ez vizsgálódásunk első gyümölcse, a jog képes arra, hogy a múltbéli bűnök miatt aktuális cselekményeket is bűnössé nyilvánítson. A bűn és annak büntetése mintegy öröklődhet a jogrendszer révén. Az Alkotmánybíróság két határozatában is foglalkozott az érintett jogszabállyal. Először 2000-ben, majd 2013-ban, és a két döntés között, mint ahogy még én is ki tudom számolni, bár nem vagyok nagy matematikus, 13 év telt el. A döntések tartalma

mégis szöges ellentétben áll egymással. Az első határozat ugyanis alkotmányosnak ítélte meg a szabályt, a második azonban megsemmisítette azt.

Miért következett be ez a változás? Milyen viszonyban áll ez a bűn, a bűnhődés vagy az elégtétel fogalmaival? Ezeket a kérdéseket igyekszem önöknek részletesebben kifejtteni. Az első határozat indoklása öt egymást erősítő érveléssel támasztotta alá azon ítéletét, hogy a Büntető törvénykönyv fenti passzusa alkotmányos. Egyrészt úgy vélte, hogy a tiltott jelképekkel kapcsolatos magatartások egyszerre sértik a köznyugalmat és a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösség méltóságát. Másrészt álláspontja szerint azon történelmi előzmények, amelyeket e jelképek kifejeznek, hatásukat a döntéshozatal időpontjában is kifejtették. Harmadrészt úgy vélte, hogy a korlátozás nyomós társadalmi szükségletet elégít ki. Negyedrész a büntetőjog eszközrendszerén kívül nem látott egyéb hatékony eszközt a represszióval elérni kívánt cél megvalósítására. Végül ötödrész megállapította, hogy Németországban, mint hazánkkal összehasonlítható történelmi országban is hasonlóképpen büntetik az érintett cselekményeket.

Könnyen láthatjuk, hogy első három érv a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozásának a szükségességét, az utolsó kettő pedig arányosságot volt hivatott alátámasztani. A többségi állásponttal szemben akkor csupán egy különvélemény fogalmazódott meg, Kukorelli István alkotmánybíró úgy vélte, hogy idézem: *"A többségi határozat szerint Magyarország sajátos történelmi múltja szükségessé tesz alapjogbeli korlátozásokat, így a történelmi körülményekkel indokolható az is, hogy az állam büntetéssel fenyegeti az önkényuralmi jelképek használóit. Magyarország 20. századi történelme, a náci és kommunista rémtettek emléke ennek éppen az ellenkezőjét indokolhatja. A véleményszabadság a demokrácia egyik legfőbb védelmezője, ezért maga is különleges védelmet érdemel. Az alkotmányos demokráciát többek között az különbözteti meg ma diktatórikus rendszerektől, hogy tág teret biztosít a szabad szólásnak, s ezzel segíti elő a demokratikus közvélemény kialakulását. A szólásszabadság korlátozásával sehol sem sikerült megfékezni a totalitárius eszmék terjedését, ahol pedig az antidemokratikus erők hatalomra kerültek, nem a véleményszabadság segítette őket uralomra. Ez jellemző a magyar történelemre, a politikai kultúrára, a választópolgári magatartásra is. Magyarországon szabad választásokon szélsőséges politikai erők sohasem kerültek hatalomra. A fasiszta vagy a kommunista diktatúrák a 20. századi magyar történelemben akkor jöhettek létre, amikor az ország idegen katonai megszállás alatt állott."* Eddig tartott az idézet. Kukorelli tanár úr dogmatikai érve mögött lényegében az a belátás áll,

hogy a bűnt nem lehet a bűn saját eszközével megállítani. Az önkényuralmi rendszerek súlyosan korlátozták a véleményszabadságot. A véleményszabadság korlátozásával, a bűnös rendszerek saját eszközével nem lehet a bűnhődést kieszközölni. A jognak egyes esetekben feloldozást kell adni egyes múltbéli bűnök alól ahhoz, hogy célját: - az alkotmányos szabályok szerint - élő társadalmat megvalósíthasson.

Az elégtétel adása nem feltétlenül a jog feladata. Mint már említettem, a második, 2013-ban született határozat megsemmisítette a Büntető törvénykönyv fent érintett szakaszát. Ez az alkotmánybírói döntés már az alaptörvény hatálya alatt született meg. Az első probléma, amivel a testület ezen második döntéshozatal kapcsán szembesült, a *res iudicata* problémája volt. A vonatkozó szabályozás szerint, amennyiben az Alkotmánybírói jogszabályi rendelkezés alaptörvénnyel való összhangjáról már döntött, ugyanezen jogszabályra és ugyanazon alaptörvényben biztosított jogra, valamint azonos alkotmányos összefüggésre hivatkozással, ha a körülmények alapvetően nem változtak meg, nincs helye újabb vizsgálatnak. Az ítélt dolog azonban az Alkotmánybírói relatív korlátja. Indokolt meghagyni annak a lehetőségét, hogy a testület a változó körülményekre tekintettel, új vagy más indokot találva, ismételt alkotmányossági vizsgálatot folytathasson le. Ezt maga a törvényi szabályozás is biztosítja azáltal, hogy kivételt enged az ítélt dolog szabálya alól, abban az esetben, ha a körülmények, különösen a tény- és jogkérdések, alapvetően változtak meg. A konkrét esetben a változást az jelentette, hogy az első alkotmánybírói határozat meghozatalát követően született meg az Emberi Jogok Európai Bíróságának a kifogásolt jogszabályhellyel kapcsolatos, Vajnai kontra Magyarország-ügyben hozott ítélete. Az EJEB ítélete nem bír ugyan kötelező erővel az Alkotmánybírói szempontjából, gyakorlata azonban segítséget nyújthat az alkotmányos alapjogok értelmezéséhez, tartalmuk és kiterjedésük meghatározásához.

Ezért az Alkotmánybírói a konkrét ügyben úgy vélte, hogy az EJEB Vajnai kontra Magyarország-ügyben hozott ítélete olyan jogilag jelentős új körülményt jelent, amely szükségessé teszi az ismételt alkotmányossági vizsgálat lefolytatását. Mi történt itt lényegében?

A jogalkotó bűnösségről formált véleményét a jogalkalmazó a körülményekre való hivatkozással felülírhatja? És ezáltal a büntetés nyújtotta elégtételt is megghiúsíthatja? A jog többek között a jogalkalmazás segítségével nyitja meg a lehetőséget a bűn megbocsátására.

Egy korábban büntetendő cselekmény kivezetése a büntetőjog tárgyköréből jó esetben azt is jelentheti, hogy az érintett közösség kész egyes múltbeli bűnök megbocsátására, s hogy az adott helyzetben lerótt elégtételt elfogadja. A konkrét esetben egyes, még a jog által is örök, azaz elévülhetetlen bűnöket megvalósító diktatúrák jelképei képezték a vizsgálat tárgyát. Így szempontunkból a kérdés az volt, vajon ezek az örökbűnök jelképhasználat általi felidézése a jelenben milyen feltételek mellett értékelhetők bűnös cselekményként. Az Alkotmánybíróság a második döntésében azt állapította meg, hogy a Büntető törvénykönyv vonatkozó passzusa túl tágan határozza meg a büntetendő magatartások körét. Nem differenciál, hanem a jelképhasználatot általában rendeli büntetni. A jelképhasználat általános büntetendővé nyilvánítása ahhoz vezet, hogy olyan magatartások is büntetendőnek minősülnek, amely bűncselekménnyé nyilvánítása már aránytalanul korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát. Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen, hanem valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélnie. A különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszert csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni akkor, ha az alkotmányos vagy az alaptörvényre visszavezethető, állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon már nem lehetséges. Az alaptörvény új alapokra helyezte az individuumoknak biztosított alapvető jogok tartalmát. Az egyén csak a közösségben élve tud létezni, ezért az egyes alapjogok védelme mindig a társadalmi közösség állapotának fényében biztosítható. Így ha a közösség kész a megbocsátásra, a bűn büntetése is csökkenthető vagy elengedhető. Továbbá az alaptörvény felváltotta az ideiglenesnek szánt alkotmányt, és ez a jogállammá válás folyamatának befejezettségét jelenti. Az alaptörvény alkotmányi szinten nyilatkoztatja ki, hogy a nemzetiszocialista és kommunista diktatúrák uralma alatt elkövetett embertelen bűnök nem évülnek el. Ez az áldozatok leszármazói emberi méltóságát szolgáló erkölcsi elégtételnek tekinthető. Több mint két évtizeddel a diktatúrák megszűnését követően egy megszilárdult jogállamban kétséges, hogy bármely jelkép pusztá használatát bűncselekménynek kellene minősíteni, feltéve, hogy az nem párosul más társadalomra veszélyes, büntetőjogi következménnyel fenyegetett cselekmény elkövetésével, illetve nem irányul mások méltóságának megsértésre. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az első, tiltott jelképekről szóló ítélet meghozatalakor hatályos alkotmány inkább az egyéni szabadságon

alapuló emberi méltóság koncepciót, a szabadságelvű méltóságnak nevezett felfogást követte. A második határozat idején már az alaptörvény alapján ítélezett a testület, amely a korábbival ellentétben az emberi méltóság közösségi vagy értékelvű felfogásának talaján áll. Az első szabadságelvű felfogás bizonyos értelemben tágabb teret ad akár a bűnös készítésnek is, a másik értékelvű megközelítés kevésbé megengedőbb az egyéni bűnökkel szemben. Ennek ellenére a szabadságelvű alkotmány alapján a bűnös diktatúrák jelképhasználata büntetését alkotmányosnak ítélték, míg az értékelvű alaptörvény alapján a büntetést alaptörvény-ellenesnek nyilvánították. Ez az ellentmondás egyrészt a két alapidokumentum, az alkotmány és az alaptörvény bűnösségre vonatkozó narratívái figyelembevételével oldható fel.

Az alaptörvény ugyanis egyértelműen elítéli a nemzetiszocialista és a kommunista diktatúra uralma alatt elkövetett embertelen bűnöket, míg az alkotmány ilyen értékítéletet nem tartalmazott. A két döntés közötti különbség dogmatikai szempontból az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának megváltozása okán előállott bírósági dialógussal is kapcsolatba hozható. E termékeny, általam is igen szorgalmazott bíróságközi párbeszéd miatt is módosulhatott az alkotmánybíróság korábbi álláspontja. Ennek gyümölcse a véleménynyilvánítás szabadságának határozottabb védelme lett, melyet Kukorelli István első határozathoz írt különvéleménye is előrevetített már. Hiszen meg kell fontolnunk, azzal, hogy nem beszélünk a rosszról, megszüntetjük-e azt?

Nyilvánvalóan nem.

Egy demokratikus társadalomban mindenről, a rosszról különösen beszélni kell, mivel ez az egyetlen esély arra, hogy a bűnt a közösség legyőzhesse. A demokratikus közbeszéd a társadalom öntisztító képességének egy kulcsfontosságú eleme, melyet az alkotmánybíróságoknak minden eszközzel védelmezniük kell. Mikor alkotmányos szinten közüggé tesszük a bűnök és erények világát, valójában saját társadalmunk közös lelkiismeretével és megbocsátással való készségével nézünk szembe. A közösségi lelkiismeret pedig mindannyiunk egyéni lelkiismeretének függvénye.

Kívánom ezért mindannyiunknak, hogy ne engedjük elnyomni magunkban azt a tiszta hangot, amely szükséges ahhoz, hogy az adott cselekményeket őszintén megítélhessük. De ne engedjük soha elnyomni a társadalmi diskurzus ízlésünkkel vagy meggyőződésünkkel

ellentétes elemeit sem, mert a közösség lelkiismeretének formálásához a vélemények szabad piaca

Köszönöm szépen megtisztelő figyelmüket!